

MA JIAYI

A MANDARIN KÍNAI ÉS A KÍNAI NYELVJÁRÁSOK

Fonológiai variáció, nyelvjárási attitűd és a nyelvjárás megőrzésének kihívásai

KIVONAT: A tanulmány a mandarin kínai és a kínai nyelvjárások fonológiai sajátosságait vizsgálja, különös tekintettel a wu nyelvjárási csoportra és a suzhou-i wu nyelvjárási változatra. Elsőként ismerteti a mandarin kínai fonológiai rendszerét, majd bemutatja a kínai nyelvjárások tipológiai sokféleségét, ezt követően pedig elemzi a suzhou-i wu nyelvjárási változat fonológiai rendszerét. Az összehasonlítás rámutat arra, hogy a suzhou-i wu nyelvjárási változat számos olyan történeti fonológiai sajátosságot őrzött meg, amelyek a mandarin kínai nyelvből már eltűntek. A tanulmány empirikus része egy Jiangsu tartományban született beszélők körében végzett kérdőíves vizsgálatra épül, amely a nyelvjáráshasználatot, a nyelvjárási attitűdöket és a nyelvmegőrzés lehetőségeit vizsgálja. Az eredmények azt mutatják, hogy a fiatalabb generációk körében a mandarin dominanciája erősödik, ugyanakkor a nyelvjárások kulturális értéke és identitásképző szerepe továbbra is jelentős. A tanulmány végül áttekinti a jelenlegi kínai nyelvjárásvédelmi törekvéseket és revitalizációs kezdeményezéseket, és amellet érvel, hogy a kínai nyelvjárások hosszú távú fennmaradása nemcsak a fonológiai örökség dokumentálásától, hanem a beszélői attitűdöktől, az oktatási és kulturális kezdeményezésektől, valamint a nyelvpolitikai támogatástól is függ.

KULCSSZAVAK: mandarin kínai; suzhou-i wu nyelvjárás; fonológiai variáció; nyelvjárási attitűd; nyelvjárásmegőrzés

1. Bevezetés

A kínai nyelv a sino-tibeti nyelvcsalád szinitikus ágába tartozik, és belső szerkezete rendkívül gazdag nyelvi variációt mutat. A modern kínai nyelv egyrészt magában foglalja a standard nemzeti köznyelvet, vagyis a mandarin kínait, másrészt számos regionális nyelvváltozatot, amelyeket a szakirodalom hagyományosan nyelvjárásokként ír le. A mandarin fonetikai normája a pekingi kiejtésen alapul, grammatikai és lexikai alapját pedig elsősorban az északi nyelvjárások adják (Huang–Liao 2017). Mindez a modern kínai nyelv egységesítésének alapját képezi, ugyanakkor a regionális változatok továbbélése a mai napig a kínai nyelvi valóság egyik legfontosabb sajátossága.

A kínai nyelv egyik meghatározó fonológiai sajátossága a tónusrendszer, amelyben a szótagokhoz kapcsolódó tónusok fonémikus értékkel rendelkeznek. A mandarin kínai négy lexikai tónust különböztet meg, míg több déli nyelvjárás – például a wu, a yue vagy a min – ennél lényegesen összetettebb tónusrendszert őrzött meg. A kínai nyelvjárások közötti különbségek ezért nem csupán lexikai vagy fonetikai jellegűek, hanem több esetben a kölcsönös megértést is korlátozzák. Ez különösen fontossá teszi a fonológiai variáció vizsgálatát, hiszen a regionális nyelvváltozatok jelentős része olyan történeti hangtani sajátosságokat őriz, amelyek a mandarin kínai nyelvből már eltűntek.

A nyelvi különbségek ugyanakkor szorosan összefonódnak a regionális identitás kérdésével is. A kínai nyelvjárások sok beszélő számára nem pusztán kommunikációs eszközt jelentenek, hanem a helyi kulturális örökség, a családi szocializáció és a helyi hovatartozás fontos hordozói. Különösen igaz ez a wu nyelvjárási területre, amelyhez a suzhou-i wu nyelvjárási változat is tartozik, és amely gazdag fonológiai rendszerével, valamint erős regionális kulturális beágyazottságával kiemelkedő szerepet játszik a kínai nyelvi diverzitásban.

A modern nyelvpolitikai és oktatáspolitikai folyamatok ugyanakkor új kihívások elé állítják a nyelvjárások fennmaradását. A mandarin nyelv országos szintű

terjesztése, az urbanizáció, a mobilitás növekedése, valamint az iskolai és közéleti norma egységesülése következtében egyre több fiatal generáció használja kizárólag a standard változatot, miközben a helyi nyelvjárások intergenerációs átörökítése meggyengül. A nyelvi vitalitás szempontjából ez különösen kritikus folyamat, amely a regionális változatok fokozatos visszaszorulásához vezethet.

Jelen tanulmány célja a mandarin és a kínai nyelvjárások közötti fonológiai variáció bemutatása, különös tekintettel a wu nyelvjárásra, valamint annak vizsgálata, hogy ezek a nyelvi különbségek miként kapcsolódnak a regionális identitás és a nyelvmegőrzés kérdésköréhez.

2. A mandarin kínai nyelv általános jellemzői

A mandarin kínai a modern kínai nyelvi rendszer központi, normatív változata, amely a nemzeti köznyelv szerepét tölti be a mai Kínában. A mandarin kínai az elsődleges standard nyelvváltozat, amelynek nyelvtana és szókincse az északi nyelvjárásokon, hangrendszere és kiejtése pedig a pekingi beszélt nyelven alapul (Bartos–Ye 2019: 47). A mandarin kiemelt státusza nem csupán politikai és oktatási szempontból meghatározó, hanem a kínai nyelvi variáció leírásában is alapvető viszonyítási pontot jelent. A regionális nyelvváltozatok fonológiai és prozódiai sajátosságai legtöbbször ehhez a standard rendszerhez képest válnak jól leírhatóvá.

A jelen tanulmány szempontjából a mandarin nem önmagában mint standard nyelvváltozat fontos, hanem mint olyan referenciakeret, amelyhez viszonyítva a kínai nyelvjárások, különösen a wu nyelvjárási terület sajátosságai jól érzékeltethetők. A következőkben ezért először a mandarin általános nyelvi szerepét, majd fonológiai rendszerét és a pinyin átírás funkcióját tekintem át.

2.1. A mandarin kínai szerepe a kínai nyelvi rendszerben

A modern kínai nyelv belső változatossága ellenére a mandarin kínai olyan közös nyelvi alapot biztosít, amely az ország különböző régióiból származó beszélők közötti kommunikáció elsődleges eszközévé vált. Országos jelenléte

különösen az oktatásban, a médiában, valamint a hivatalos kommunikációban meghatározó, hiszen ezt a nyelvváltozatot tanítják kötelező jelleggel az iskolákban, és ez szolgál az interregionális kommunikáció normájaként.

Nyelvészeti szempontból a mandarin kínai kitüntetett szerepe abban is megmutatkozik, hogy viszonylag jól standardizált fonológiai rendszere stabil összehasonlítási alapot nyújt a regionális nyelvváltozatok elemzéséhez. Különösen a tónusrendszer, a szótagstruktúra és a mássalhangzó-rím kombinációk terén szolgál olyan referenciapontként, amelyhez képest a déli nyelvjárások – például a wu – jelentősen eltérő megoldásokat mutatnak.

Ez a tanulmány ezért a mandarin kínai rendszerét nem önálló leírásként, hanem a későbbi nyelvjárási összehasonlítás kiindulópontjaként kezeli.

2.2. Fonológiai rendszer és a pinyin szerepe

A kínai írás nem betűírás, a kínai írásjegyek kiejtésére és a kínai fonetika rögzítésére különböző fonetikai jelölési módszereket használnak. Az 1958 februárjában az Első Országos Népi Kongresszus által bejelentett *A kínai nyelv pinyin rendszere* (*Scheme of the Chinese Phonetic Alphabet*) című projektet a különböző korábbi fonetikai jelölési módszerek alapján dolgozták ki, meghatározva benne a pinyin rendszert és annak használati szabályait. A pinyin a kínai nyelvben a kínai személy- és helynevek, valamint a kínai irodalom latin betűs írásmódjának egységes szabványa, amelyet azokon a területeken használnak, ahol a kínai írásjegyek nem megfelelőek vagy használhatatlanok.

A jelen tanulmány terminológiai következetessége érdekében fontos megjegyezni, hogy a kínai szótag hagyományos felosztása a kezdetre (声母 *shēngmǔ*), a rímre (韵母 *yùnmǔ*) és a tónusra (声调 *shēng diào*) épül. Mivel azonban a jelen tanulmány a mandarin kínai és a suzhou-i wu nyelvjárási változat fonológiai rendszerének egységes leírására törekszik, a továbbiakban a fonológiai leírásban mássalhangzó-rím-tónus hármas tagolást alkalmazom. Ez lehetővé teszi, hogy mindkét nyelvváltozat esetében egységes terminológiai keretben tárgyaljam a mássalhangzókat, a rímszerkezetet és a tónuskategóriákat.

2.2.1. A mandarin kínai mássalhangzók

A mandarinban összesen 22 mássalhangzó van, amelyek közül 21 szótagkezdő hangként használható (Shao 2016: 17). Ezek a következők: *b, p, m, f, d, t, n, l, g, k, h, j, q, x, zh, ch, sh, r, z, c, s*. Ezek közül az *n* rímvégződési szerepben is megjelenik (pl. az *n* végződésű rímek: *an, en, on* stb.), míg a huszonkettedik mássalhangzó a hátsó orrhangzó *ng*, amely csak rímvégződés formában jelenhet meg (pl. az *ng* végződésű rímek: *ang, eng, ong* stb.), mássalhangzóként viszont nem.

Különbséget kell tenni a szótagkezdő hang „eredeti” és „kiejtett” változata között. A szótagkezdő hang kiejtését, amely pontosan követi a mássalhangzó kiejtési elveit, eredeti kiejtésnek nevezzük. Mivel azonban a legtöbb mandarin kínai szótagkezdő hang egyértelműen zöngétlen, az eredeti kiejtésük nem elég hangos és világos, és a hangszínét nehéz megmutatni anélkül, hogy a rímekkel kombinálnánk őket. Így nehézséget okozhat a kiejtés során. Ezért gyakran a szótagkezdő hangokhoz rímet adnak, ami tulajdonképpen egy szótagot alkot a különböző szótagkezdő hangokkal a kiejtés megkönnyítéséhez. Ezért nevezik a szótagkezdő hangokat hívott kiejtésnek. A hívott kiejtés szabályai az alábbiak:

b, p, m, f után rím *o* -t kapnak, egyúttal *bo, po, mo, fo* -nak ejtjük;
d, t, n, l, g, k, h után rím *e* -t kapnak, egyúttal *de, te, ne, le, ge, ke, he* -nak ejtjük;
j, q, x után rím *i* -t kapnak, egyúttal *ji, qi, xi* -nak ejtjük;
zh, ch, sh, r után mély rím *i* [ɿ] -t kapnak, *zhi, chi, shi, ri* -nak ejtjük;
z, c, s után magas rím *i* [ɨ] -t kapnak, *zi, ci, si* -nak ejtjük.

A kínai mássalhangzó osztályozása a képzés helye szerint hét típust különböztet meg (Huang–Liao 2017: 29–30):

bilabiális hang (3): *b, p, m*
 labiodentális hang (1): *f*
 dentális szibiláns hang (3): *z, c, s*
 dentális/alveoláris hang (4): *d, t, n, l*
 retroflex hang (4): *zh, ch, sh, r*
 palatális hang (3): *j, q, x*
 veláris hang (4): *g, k, ng, h*

A mássalhangzók artikulációs módja arra utal, hogy a gége, a száj és az orrüreg hogyan szabályozza a légáramlást az artikuláció során. Megfigyelhető az elzáródás módja, a hangszalagok rezgése és a légáramlás erőssége szempontjából. A mandarin kínai mássalhangzók az elzáródás kialakulásának és felszabadulásának módjától függően a következő öt kategóriába sorolhatók (Huang–Liao 2017: 30–31):

zárhang (6): *b, p, d, t, g, k*

réshang (6): *f, s, sh, r, x, h*

zár-réshang (6): *z, c, zh, ch, j, q*

orrhang (2): *m, n*

laterális hang (1): *l*

Érdemes megfigyelni, hogy a mandarin kínai mássalhangzórendszerben nincs zöngésségi szembenállás. Ahelyett vannak aspirációban különböző tagú párok (hat pár). A magyar zöngés-zöngétlen párokhoz hasonlóan, itt a párok tagjai minden képzési jegyben ugyanazok, a jellegzetes erős légkiáramlás (aspiráció, hehezet) és az artikulációt végző izmok feszessége (aspirált fortis vs. aspiráltalan lenis) segítségével megkülönböztetjük őket (Bartos–Ye 2019: 51). Az aspirációval megkülönböztethető kínai mássalhangzó párokat az alábbi táblázat foglalja össze:

Aspiráltalan mássalhangzók	<i>b₀, d⁰, g⁰, ts, tɕ, tɕ</i>
Aspirált mássalhangzók	<i>ph, th, kh, tsh, tɕh, tɕh</i>

1. táblázat. Aspiráltalan és aspirált mássalhangzók a kínaiban (Bartos–Ye 2019: 51)

2.2.2. A zéró mássalhangzók – félmagánhangzók

Meg kell jegyezni, hogy a mandarin kínai szótagrendszerben egyes szótagok nem rendelkeznek valódi magánhangzókezdettel, ezeket a szakirodalom hagyományosan „zéró mássalhangzós” szótagokként írja le. A mandarinban három ilyen hangzó található: [j], [w] és [ɥ]. A pinyin szabálya előírja, hogy a szótag elején az *i*, *u* és *ü* rím helyett *y* és *w* kerüljön, amely egyrészt írásmód, másrészt hangtani szimbólumként szolgál (Huang–Liao 2017: 31, Shao 2016: 19).

A mandarin kínai fonológiai hagyományban az ún. „négy hu”¹ a rímek kapcsolatának egyik alapvető osztályozási elve. A hagyományos kínai hangtani leírás a szótagokat a kezdő félmagánhangzó vagy a rím nyíltsági jellemzői alapján négy fő kategóriába sorolja (Shao 2016: 21): nyitott szájjal², kettős foghang³, zárt szájjal⁴ és kerek szájjal⁵. Ez a felosztás nemcsak a rímek rendszerezésében játszik fontos szerepet, hanem a zéró mássalhangzók, azaz a félmagánhangzók megjelenésével is szorosan összefügg. A jelen tanulmányban a négy kategória először a zéró mássalhangzók szempontjából kerül bemutatásra, majd ezt követően a mandarin kínai rímszerkezet részletesebb osztályozásában is visszatér (részletesen ld. *A mandarin kínai rímek* című fejezetet).

	A zéró mássalhangzó	Az írásjegyek	Pinyin átírás	IPA-átírás
Kettős foghang	[j]	yi, ya	衣, 牙	[ji, ji ^h]
Zárt szájjal	[w]	wu, wa	乌, 蛙	[wu, w ^h]
Kerek szájjal	[ɥ]	yu, yue	于, 约	[ɥy, ɥy ^h]

2. táblázat. A zéró mássalhangzók a „négy hu” rendszerében

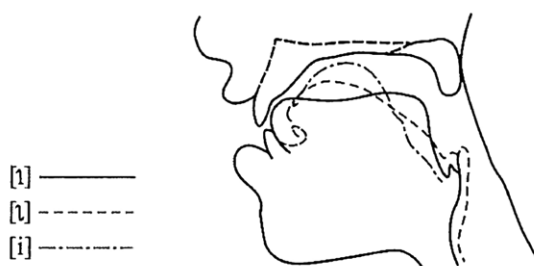
2.2.3. A mandarin kínai rímek

A mandarin kínai hangrendszerében összesen 39 rím található, amelyek a következő fő kategóriákba sorolhatók (Huang–Liao 2017: 45–50): a monoftongusok (10): *a* [a], *o* [o], *e* [ɤ], *ê* [ɛ], *i* [i], *u* [u], *ü* [y], *-i* [ɿ], *-i* [ʅ], *er* [ɐ], és a diftongusok (9): *ai* [ai], *ei* [ei], *ao* [aʊ], *ou* [oʊ], *ia* [ia], *ie* [iɛ], *ua* [ua], *uo* [uo], *üe* [yɛ], a triftongusok (4): *iao* [iao], *iou* [iou], *uai* [uai], *uei* [uei], valamint a nazális

- 1 四呼 (four hu) sìhū, saját fordítás: a hagyományos kínai fonológia rímosztályozási rendszere, amely a rím kezdő magánhangzója vagy félmagánhangzója alapján négy kategóriát különböztet el.
- 2 开口呼 (open mouth) kāikǒuhū, saját fordítás: olyan rímek kategóriája, amelyek nem [i], [u] vagy [y] hanggal végződnek.
- 3 齐齿呼 (even teeth) qíchǐhū, saját fordítás: [i]-t tartalmazó vagy [i]-vel induló rímek kategóriája.
- 4 合口呼 (closed mouth) hékǒuhū, saját fordítás: [u]-t tartalmazó vagy [u]-val induló rímek kategóriája.
- 5 撮口呼 (round mouth) cuōkǒuhū, saját fordítás: [y]-t tartalmazó vagy [y]-vel induló rímek kategóriája.

végű rím (16), amely közül az elöl képzettek (8): *an* [an], *en* [ən], *ian* [ien], *uan* [uan], *üan* [yən], *in* [in], *uen* [uən], *ün* [yn], és a hátul képzettek (8): *ang* [aŋ], *iang* [iaŋ], *uang* [uaŋ], *eng* [ɛŋ], *ing* [iŋ], *ueng* [wɛŋ], *ong* [uŋ], *iong* [yŋ].

A fő különbség a nyelvhegyi monoftongusok, az *-i* [ɪ] és *-i* [ɨ] között az, hogy az előbbit a nyelvhegy elejével, az utóbbit pedig a nyelvhegy hátuljával ejtik ki. Az *-i* [ɪ] kiejtéskor a nyelv lebenye előre nyúlik, közel a felső fogak hátsó részéhez. Az *-i* [ɨ] kiejtéskor viszont a nyelv hegye a kemény szájpadlás elülső részének közelében van. Amikor kiejtik, bár a légáramlási útvonal keskeny, a légáram súrlódás nélkül halad át rajta, és a nyelv nem gömbölyödik (Huang–Liao 2017: 47).

1. ábra. [ɪ], [ɨ], [i] nyelv helyezkedésének az összehasonlítása (Huang–Liao 2017: 47)

Ezeknek az egységeknek egyike sem képez szótagot hangként; a nyelvhegy elejével képzett rím *-i* [ɪ] csak szótagkezdőhang *z*, *c*, *s* után fordul elő. A nyelvhegy hátsó részével képzett rím *-i* [ɨ] pedig csak *zh*, *ch*, *sh*, *r* után. Ezekről eltérően, a nyelv hátuljával képzett rím *i* [i] soha nem követi a *z*-, *c*-, *s*-, *zh*-, *ch*-, *sh*-, és *r*-t.

Az összetett rím kiejtését az jellemzi, hogy az egyik rím artikulációjából a másikba való gyors átmenet következik, a nyelv helyzetének a változása, a száj nyitása és zárása, valamint az ajkak kerekítése és szétfeszítése hirtelen váltás vagy ugrás helyett inkább folyamatos. A rímek között pedig átmeneti hangok léteznek. Ugyanakkor a légáramlás nem szakad meg, és nincs egyértelmű határvonal közöttük, és az elhangzó hangok egy központi hangból egészet alkotnak. Az összetett rímek kiejtéskor az egyes rímeket különböző hangerővel ejtik (Huang–Liao 2017: 49). Ilyen módon három kategóriába oszthatók:

Az első tag a leg- hangsúlyosabb	ai [ai]	ei [ei]	ao [ao]	ou [ou]	
Az utolsó tag a leghangsúlyosabb	ia [ia]	ie [ie]	ua [ua]	uo [uo]	üe [yɛ]
A középső tag a leghangsúlyosabb	iao [iao]	iou [iou]	uai [uai]	uei [uei]	

3. táblázat. A mandarin kínai diftongusok és triftongusok

A mandarin kínai szótagzáró hangjai három kategóriába sorolhatóak: a rímkezdeti siklóhang, a főrím és a rímzáró. Ezek közül a főrím az alapvető része.

1. Rímkezdet: a főrím előtti rímre utal. Mivel a rím és a főrím között helyezkedik el, ezért rímkezdeti siklóhangnak is nevezik. A mandarin kínai rímek közül csak az *i*, *u*, és *ü* használhatók rímkezdeti siklóhangként.
2. Főrím: a rím gerince. A rímkezdeti siklóhanghoz és a rímzáróhoz hasonlítva, a főrímet világosabban és hangosabban ejtik ki. Ha a teljes rím rendelkezik rímkezdeti siklóhanggal és rímzáróval, akkor a főrím e kettő között helyezkedik el. A főrím leggyakrabban az *a*, *o*, *e*, *ê* hangok egyike, azonban ezek hiányában az *i*, *u*, *ü*, *-i*, vagy az *-er* is betöltheti ezt a szerepet.
3. Rímzáró: a főrím utáni hang (magánhangzó vagy mássalhangzó), amely a rím végén helyezkedik el. A rím lezárását jelzi, hogy a főrím kiejtéskor milyen irányba módosul. A mandarinban rímzáróként csak az *i*, *u(o)*, valamint az *n*, *ng*, azaz a két nazális mássalhangzó fordulhat elő.

A mandarin kínai rímek szerkezete a következő hat fő kategóriába sorolható:

főrím, például: 一 *yī* 'egy' és 鱼 *yú* 'hal (fn.)';

rímkezdeti siklóhang + főrím (rím + rím), például 蛙 *wā* 'béka', 牙 *yá* 'fog (fn.)';

főrím + rímzáró (rím + rím), például 爱 *ài* 'szerelem', 鸥 *ōu* 'sirály';

főrím + rímzáró (rím + msh.), például 因 *yīn* 'mert', 赢 *yíng* 'nyer';

rímkezdeti siklóhang + főrim + rímzáró (rím + rím+ rím), például 外
wài 'kint', 药 yào 'gyógyszer';

rímkezdeti siklóhang + főrim + rímzáró (rím + rím+ msh.), például 万
wàn 'tízezer', 养 yǎng 'nevel'.

A mandarin kínai rímszerkezetének úgynevezett „négy hu” szerinti felosztását az alábbi táblázat foglalja össze:

	nyitott száj	Kettős foghang	zárt száj	kerek száj	
Monoftongusok	-i [ɿ] [ʅ]	i [i]	u [u]	ü [y]	nyílt végű rímek
	a [ʌ]				
	o [o]				
	e [ɤ]				
	ê [ɛ]				
	er [ə]				
Diftongusok		ia [ia]	ua [ua]		Mgh.rímzáró
			uo [uo]		
		ie [ie]		üe [ye]	
	ai [ai]				
	ei [ei]				
	ao [au]				
	ou [ou]				
Triftongusok		iao [iaʊ]	uai [uai]		
		iou [ioʊ]	uei [uei]		
Nazális végű rímek	an [an]	ian [ien]	uan [uan]	üan [yen]	Nazális végű rímek
	en [ən]	in [in]	uen [uən]	ün [yn]	
	ang [aŋ]	iang [iaŋ]	uang [uaŋ]		
	eng [ɤŋ]	ing [iŋ]	ueng [wɤŋ]		
	ong [uŋ]	iong [yŋ]			

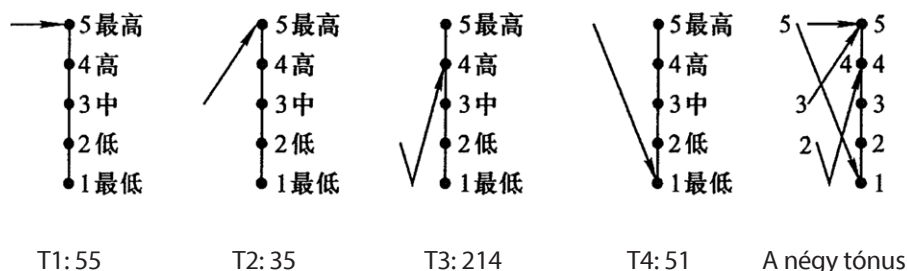
4. táblázat. A mandarin kínai rímek a „négy hu” rendszerében

2.2.4. A négy lexikai tónus a mandarin kínaiban

A tónus a szótag kiejtésének dallammenetére, azaz hangmagasságának emelkedésére és süllyedésére utal. A tónus a jelentésmegkülönböztetés egyik fontos eszköze. A mandarin kínai nyelvben négy lexikai tónus különböztethető meg: (1) az első az úgynevezett *yīnpíng* 阴平 'sötét egyenletes', (2) a második a *yángpíng* 阳平 'világos egyenletes', (3) a harmadik a *shǎngshēng* 上声 'emelkedő', valamint (4) a negyedik a *qùshēng* 去声 'ereszkedő' (Huang–Liao 2017: 64–65).

A tónusok meghatározása főként hallási összehasonlításon alapul, vagyis azon, hogy miként különbözik az egyes szótagok hangmagasságának alakulása. A különböző tónusok kezdő- és végpontjának, valamint a hangmagasság-változásának összehasonlítására a Zhao (1983) által kidolgozott „ötfokú skála” a tónusértékek meghatározásának általánosan alkalmazott módszere, ahol „1” jelöli a hangmagasság-tartományának legalacsonyabb, a „3” a középső, az „5” pedig a legmagasabb értéket jelöli.

1. Első tónus (T1, sötét egyenletes): magas, szinttartó tónus, ugyanis a hangmagasság a skála 5-ös szintjén marad (55). A hang tehát végig magas, lényegében nem mutat változást a hangmagasság alakulásában. A pinyin átírásban ennek a tónusnak a diakritikus jele a főrímm fölé helyezett $\bar{}$, például: *gāo, tiān, fēi*.
2. Második tónus (T2, világos egyenletes): középmagasról magasba emelkedő tónus, amelyben a hangmagasság a középső (3) szintről az ötös (5) szintig emelkedik. A hangmagassága 35. A pinyin átírásban ennek a tónusnak a diakritikus jele az ékezet ($\acute{}$), például: *lái, huí, yáng*.
3. Harmadik tónus (T3, emelkedő-ereszkedő): a hangmagasság először csökken, majd emelkedik. A tónus a középmedly (2) szintről a legalacsonyabb (1) szintig ereszkedik, majd onnan a középmagas (4) szintig emelkedik (214). A pinyin átírásban ennek a tónusnak a diakritikus jele a háček ($\check{}$), például: *shǎng, hǎo, yǒu*.
4. Negyedik tónus (T4, elmenő): meredeken eső tónus, amelyben a hangmagasság-tartomány a legmagasabb (5) szintről a legmélyebb szintig csökken (51). Ennek a pinyin-átírásbeli jele a grave ékezet ($\grave{}$), például: *qù, jiàn, jiè*.

2. ábra. A mandarin kínai hangmagasság-tartomány öt dimenziója (Huang-Liao 2017: 65)

2.2.5. A semleges tónus

A mandarin kínai négy lexikai tónusa bizonyos fonetikai környezetben rövidülhet és gyengülhet, így nem az eredeti hangmagasságértéküknek megfelelően valósulnak meg. Huang és Liao (2017: 85) ezeket a fonetikai változás során kialakult rövid és gyengébb tónusokat inkább „könnyű” vagy „semleges” tónusnak tekintik, mintsem önálló ötödik tónusnak.

A semleges tónus formailag elsősorban a hang hosszától és hangmagasságától függ, és a lexikai tónussal rendelkező szótagokkal áll szemben. A szó semleges tónusos szótagja mindig a lexikai tónusos szótag után jelenik meg, és hanghossza lényegesen rövidebb, mint a lexikai tónusos szótagé. Ha a szótag hosszúsága megrövidül, az eredeti hangmagasságértéke ennek megfelelően változik a semleges tónusra jellemző hangmagassági formára. A semleges tónus csak szó- vagy mondatkörnyezetben valósul meg. A semleges tónus rövid időtartamú, és írásban nem jelölik diakritikus jellel. A semleges tónusú szótag tényleges hangmagassága az azt megelőző szótag tónusértékétől függ (Shao 2016: 34–35, Huang–Liao 2017: 85–87):

Amennyiben az előző szótag első (sötét egyenletes), második (világos egyenletes) vagy negyedik (ereszkedő), a semleges tónusú szótag hangmagassága rövid és mély. A sötét egyenletes és a világos egyenletes szótag után álló semleges szótag hangmagassága kissé alacsonyabb szinten valósul meg, míg az ereszkedő tónus után a legalacsonyabb (1) szintre esik. Például: első +

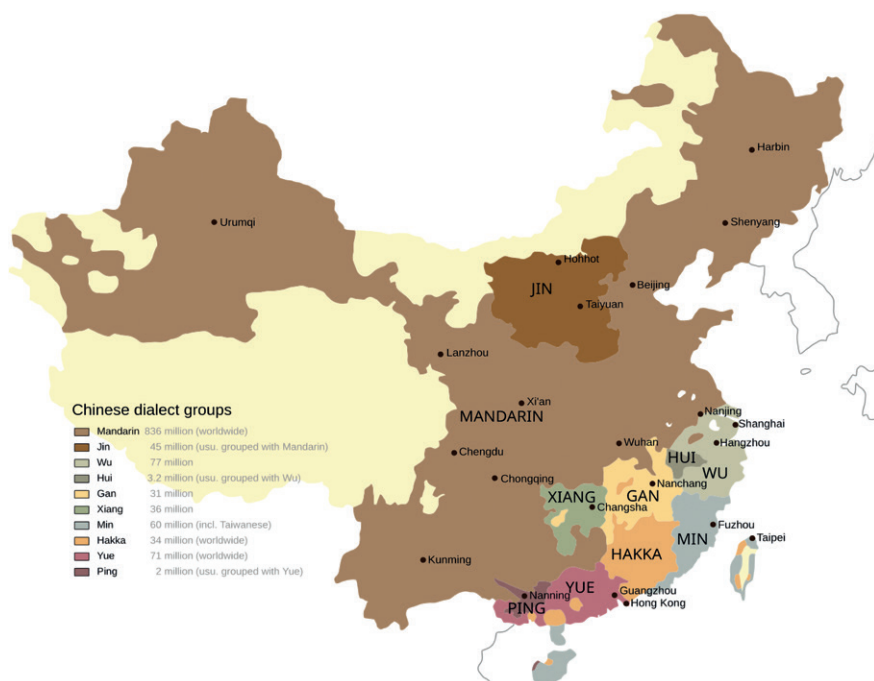
semleges tónus [2]: 狮子 *shīzi* 'oroszlán'; második + semleges tónus [3]: 桃子 *táozi* 'őszibarack' ereszkedő + semleges tónus [1]: 栗子 *lizi* 'Gesztenye'

Amennyiben az előző szótag tónusa emelkedő, a semleges tónusú szótag hangmagassága rövid, és viszonylag magas (kb. 4-es szinten valósul meg). Például: emelkedő + semleges tónus [4]: 李子 *lizi* 'szilva'.

A semleges szótagok rövid hanghossza miatt a hang értéke gyakran kissé módosul, ezáltal a szótagban a mássalhangzó vagy a rím néha megváltozhat. Ha a mássalhangzó aspirálatlan zöngétlen zárhang (*b, d, g*), vagy egy zöngétlen zár-réshang (*j, zh, z*), akkor gyakran zöngésedik. Bizonyos semleges szótagok, amelyekben réshangok szerepelnek mássalhangzóként, gyakran elveszítik a rímeket, és ilyenkor csak a mássalhangzók maradnak meg, különösen akkor, ha nagyon könnyedén ejtjük őket. Például: 意思 (*yìsi*) 'jelentés' szóban a 思 [*sɿ*] helyett csak a [*s*]-t ejtjük (Shao 2016: 35). Ez a jelenség logikai párhuzamot mutathat a magyar tövéghangzó rövidüléséhez.

3. A kínai nyelvjárások rendszere és tipológiai sokfélesége

A kínai nyelvjárások osztályozására a szakirodalomban több különböző felosztási modell született. A korábbi kutatók (pl. Ding–Li 1956, Yuan 1983, Li 1987, Xiong–Zhang 2008, stb.) eltérő szempontok alapján különítették el a főbb nyelvjárási csoportokat. Jelen tanulmány Li (1987) felosztását követi, amely a modern kínai nyelvjáráskutatásban az egyik legszélesebb körben elfogadott osztályozási rendszernek számít. E rendszer a kínai nyelvjárásokat tíz fő csoportra osztja: 1. a mandarin (észak-kínai) nyelvjárásterület, 2. a jin nyelvjárásterület, 3. a wu nyelvjárásterület, 4. a hui nyelvjárásterület, 5. a xi-ang nyelvjárásterület, 6. a gan nyelvjárásterület, 7. a min nyelvjárásterület, 8. a yue (kantoni) nyelvjárásterület, 9. a hakka nyelvjárásterület és 10. a ping nyelvjárásterület.

3. ábra. A kínai nyelvjárás térképe⁶

A beszélők számát tekintve a mandarin nyelvjárások dominálnak, amelyek a kínai anyanyelvű beszélők több mint kétharmadát fedik le. A wu nyelvjárási csoport a nagy kínai nyelvjárási csoportok között a harmadik legnagyobb beszélőközösséggel rendelkezik: a *Kínai Nyelvatlasz* második, 2012-es kiadásának adatai alapján mintegy 73-79 millió beszélője van, ami a kínai nyelvjárásokat beszélő népesség 6,11%-át teszi ki (You 2018: 2–3). Ezzel a mandarin nyelvjárások és a min nyelvjárás után a harmadik helyet foglalja el. A wu nyelvjárások főként a mai Shanghai, Jiangsu déli része, Zhejiang, Anhui déli területei, Jiangxi északkeleti része, valamint Fujian északi peremterületein terjednek el. A kínai nyelvjárási hagyomány ezt a nyelvjárási régiót hat nagyobb területre osztja, amelyek belső hangtani, lexikai és részben grammatikai kü-

6 forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Linguistic_Atlas_of_Chinese_Dialects (2026.07.01.)

lönbségeket is mutatnak. Ez a belső tagoltság arra utal, hogy a wu nyelvjárások jelentős regionális változatosságot mutatnak.

A kínai nyelvjárások közötti különbségek legszembetűnőbben fonológiai szinten jelentkeznek. A mássalhangzó- és rímrendszer, valamint a tónuskészlet tekintetében jelentős eltérések figyelhetők meg az egyes nyelvjárási csoportok között. Emellett lexikai különbségek is gyakoriak, különösen a mindennapi élethez kapcsolódó szókincsben, valamint a regionális kulturális fogalmak megnevezésében. Bár a grammatikai szerkezetek alapvető vonásai a legtöbb kínai nyelvváltozatban hasonlóak, bizonyos funkciószavak, aspektusjelölők és mondatszerkesztési preferenciák terén szintén találhatók eltérések (Yuan 1983: 1–8).

A jelen tanulmány szempontjából különösen fontos, hogy a wu nyelvjárások fonológiai rendszere a kínai nyelvjárások között az egyik leggazdagabb és történetileg legkonzervatívabb rendszernek számít. A mássalhangzórendszer, a rímszerkezet, valamint a tónuskategóriák terén számos olyan sajátosságot őriz, amelyek a mandarin kínaiban már eltűntek vagy jelentősen átalakultak. Ez a hangtani komplexitás nemcsak nyelvjárási szempontból teszi kiemelten vizsgálhatóvá a wu nyelvjárást, hanem hozzájárul ahhoz is, hogy különösen érzékenyen reagáljon a standardizáció, az urbanizáció és a nyelvcseré folyamataira.

A fentiek alapján a következő fejezet a wu nyelvjárási csoporton belül a suzhou-i wu nyelvjárási változat sajátosságaira és jelenlegi helyzetére összpontosít.

4. A wu nyelvjárások és a suzhou-i wu nyelvjárási változat fonológiai sajátosságai

A kínai nyelvjárások között a wu nyelvjárási csoport különösen gazdag és összetett fonológiai rendszerrel rendelkezik. Közös hangtani sajátosságai több szinten is eltérnek a mandarin kínaitól, különösen a mássalhangzórendszer, a rímszerkezet, valamint a tónusrendszer területén. Ezek a közös jegyek biztosítják a wu nyelvjárások belső tipológiai egységét, miközben az egyes helyi változatok – például a suzhou-i vagy sanghaji beszélt nyelvváltozat – eltérő fejlődési irányokat is mutathatnak.

4.1. A wu nyelvjárások közös fonológiai jellemzői

A wu nyelvjárások közös fonológiai sajátosságairól a szakirodalomban nincs teljes konszenzus a jellemzők pontos számát illetően. You (2018) munkájában négy korábbi reprezentatív elemzést tekint át, amelyek a wu nyelvjárások hangtani közös jegyeit eltérő részletességgel és eltérő kategorizációs rendszerek szerint írják le, míg Yuan (1983) szintén önálló összegzést ad ezen fonológiai sajátosságokról. Bár az egyes szerzők a jelenségek számát és csoportosítását illetően nem minden ponton értenek egyet, az elemzések között világosan kirajzolódnak bizonyos stabil közös jegyek. Ezek elsősorban a mássalhangzórendszer rétegzettségében, a rímszerkezet összetettségében, valamint a tónusrendszer gazdag kategóriarendszerében mutatkoznak meg. A jelen tanulmány ezek közül azokat a jellemzőket emeli ki, amelyek a különböző szakirodalmi megközelítésekben ismétlődően megjelennek, és amelyek a suzhou-i wu nyelvjárási változat fonológiai rendszerének értelmezéséhez is alapvető viszonyítási pontot nyújtanak.

A szakirodalomban legkövetkezetesebben visszatérő közös jellemzők egyike a mássalhangzórendszerben megfigyelhető zöngés obstruensek viszonylagos megőrzése. A wu nyelvjárások számos változatában tovább élnek azok a zöngés zárhangok és zár-réshangok, amelyek a mandarintól eltérően történeti rétegeket őriznek. Emellett több régióban megfigyelhető a zöngés réshangok és zöngés zár-réshangok megléte is, ami a mássalhangzórendszert fonológiailag gazdagabbá teszi. A szakirodalom kiemeli, hogy ez a sajátosság különösen a déli wu területeken stabil, míg más régiókban részleges zöngétlenedési tendenciák figyelhetők meg.

A rímszerkezet jellemzői a monoftongusok nagy száma, valamint az, hogy a mandarin kínaiban tipikus diftongusokhoz és triftongusokhoz képest itt kevesebb valódi diftongus fordul elő (pl. *ai*, *ei*, *au*, *ou* stb). A nazális végű rímek általában egyetlen fonetikai realizációra, az *[-ŋ]* hangra korlátozódnak, ugyanakkor a suzhou-i wu nyelvjárási változatban az *[-n]* végződés is tovább él, ami a rendszer történeti rétegzettségét különösen jól mutatja.

A tónusrendszer a wu nyelvjárások egyik legmarkánsabb közös jellemzője. A legtöbb változatban hét vagy nyolc tónuskategória különíthető el, bár egyes régiókban egyszerűsödési folyamatok figyelhetők meg. Ugyanakkor vannak olyan területek is, ahol a tónuskategóriák száma meghaladja a nyolcat, ami arra utal, hogy a wu nyelvjárások fejlődése nem egységes, hanem több, egymástól eltérő hangtani irányt követ. Emellett több wu nyelvjárási változatban a *rùshēng* (入声 ‘belépő tónus’)⁷ nyomai is tovább élnek, ami a közép-kínai hangtani rétegek viszonylag erőteljes megőrzésére utal. Ennek reflexei részben rövid, zárt szótagstruktúrákban, részben sajátos tónuskategóriák fennmaradásában figyelhetők meg. Bár az egyes régiókban ezek realizációja eltérő lehet, a belépő tónus továbbélése a wu nyelvjárások egyik fontos közös hangtörténeti sajátosságának tekinthető.

4.2. A suzhou-i wu nyelvjárási változat fonológiai rendszere

A suzhou-i wu nyelvjárási változat a wu nyelvjárási csoport egyik legrepresentatívabb és hangtörténetileg különösen konzervatív változatának tekinthető. Fonológiai rendszere jól tükrözi mindazokat a közös hangtani sajátosságokat, amelyek a wu nyelvjárások egészére jellemzők, ugyanakkor több ponton sajátos lokális fejleményeket is mutat. A következőkben a suzhou-i változat mássalhangzó-, rím- és tónusrendszerének főbb sajátosságait tekintem át.

4.2.1. A mássalhangzók

A suzhou-i wu nyelvjárási változat mássalhangzórendszere a szakirodalmi (Yuan 1983: 59–79) leírás alapján 27 mássalhangzóból áll, amelyek az artikuláció módja szerint hat fő csoportra oszthatók:

⁷ Közép kínai hangtan négy tónustípusának egyike. Angolul: „checked tone” vagy „entering tone”.

zárhang (9): [p], [pʰ], [b], [t], [tʰ], [d], [k], [kʰ], [g]

zár-réshang (5): [ts], [tsʰ], [tɕ], [tɕʰ], [dz]

réshang (7): [f], [v], [s], [z], [ɕ], [h], [ɦ]

orrhang (4): [m], [n], [ŋ], [ɲ]

laterális hang (1): [l]

zéró mássalhangzó (1): [Ø]

A suzhou-i wu nyelvjárási változat mássalhangzó-rendszerének egyik legfontosabb sajátossága a zöngéesség fonológiai oppozíciójának stabil fennmaradása, különösen a zárhangok és a zár-réshangok körébe. Ezt az 5. táblázat foglalja össze.

Zöngés mássalhangzók	[b], [d], [g], [dz], [z], [v], [ɦ]
Zöngétlen mássalhangzók	[p], [pʰ], [t], [tʰ], [k], [kʰ], [ts], [tsʰ], [tɕ], [tɕʰ], [f], [s], [h]

5. táblázat. A zöngés és a zöngétlen mássalhangzók a suzhou-i wu nyelvjárási változatban

Ez a zöngéességi oppozíció markánsan eltér a mandarin kínaitól, ahol a mássalhangzó-rendszer fonológiai szervezőelve elsősorban az aspiráció, nem pedig a zöngéesség szerinti megkülönböztetés.

4.2.2. A rímek

A suzhou-i wu nyelvjárási változat rímszerkezetét Yuan (1983: 59–79) elemzése alapján összesen 49 rím alkotja, amelyek közül 21 monoftongus, 16 diftongus, valamint 12 nazális végű rím van. A monoftongusok a következők: [ɿ], [ʊ], [ɪ], [æ], [ɒ], [ɛ], [ø], [o], [ɤ], [i], [u], [y], [ɪʔ], [aʔ], [ɒʔ], [ɤʔ], [ɪ], [ɱ], [ɲ], [ŋ]. A diftongusok: [əu], [iæ], [iɒ], [iø], [io], [iɤ], [uɒ], [uɛ], [uø], [iaʔ], [ioʔ], [ioʔ], [uaʔ], [uɤʔ], [yaʔ], [yɤʔ]. A nazális végű rímek között megkülönböztethetők az elöl képzettek (4): [ən], [in], [un], [yn], valamint a hátul képzettek (8): [aŋ], [ɒŋ], [oŋ], [iaŋ], [iɒŋ], [ioŋ], [uaŋ], [uɤŋ].

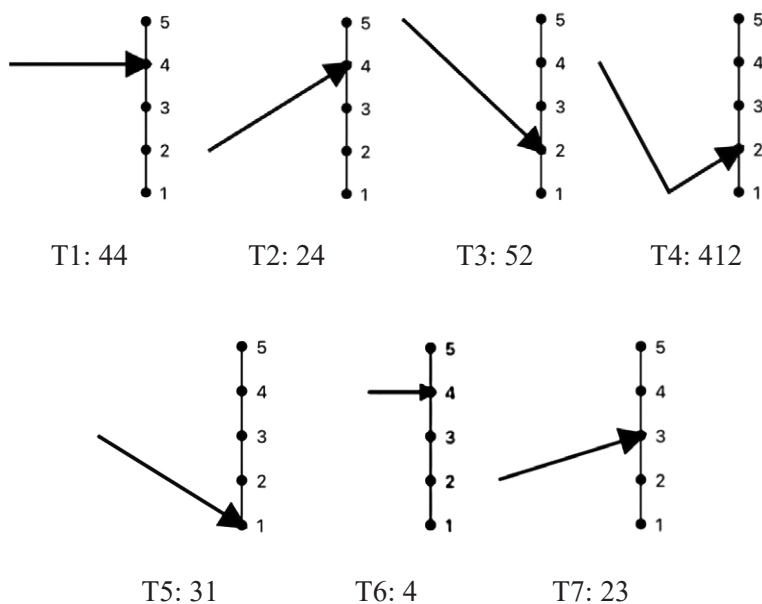
	Nyitott száj	Kettős foghang	Zárt száj	Kerek száj	
Monoftongusok	[ɿ]	[ɱ]	[ŋ]	[ŋ̊]	laterális és nazális rímek
	[ɿ] [ʋ]	[i]	[u]	[y]	nyílt végű rímek
	[ɪ]				
	[æ]				
	[ɐ]				
	[ɛ]				
	[ø]				
	[o]				
	[ʏ]				glottális záródású rímek
	[ɪʔ]				
	[aʔ]				
	[ɐʔ]				
	[ʋʔ]				
	[ɿʔ]				
	[oʔ]				
Diftongusok	[əu]	[iæ]	[uɐ]		nyílt végű rímek
		[iɐ]	[uɛ]		
		[iø]	[uø]		
		[io]			
		[iʏ]			glottális záródású rímek
		[iaʔ]	[uaʔ]	[yaʔ]	
		[iɐʔ]	[uɿʔ]	[yɿʔ]	
		[ioʔ]			
Nazális rímek	[ən]	[in]	[un]	[yn]	nazális hangos rímmű
	[aŋ]	[iaŋ]	[uaŋ]		
	[ɐŋ]	[iɐŋ]	[uɐŋ]		
	[oŋ]	[ioŋ]			

6. táblázat. A suzhou-i wu nyelvjárási változat rímei

4.2.3. A hét lexikai tónus

A suzhou-i wu nyelvjárási változat tónusrendszere a hangtani rendszer egyik meghatározó eleme. Yuan (1983) elemzése alapján a suzhou-i változatban hét tónuskategória különíthető el. A tónusok leírásában a kínai fonológiai leírásban általánosan alkalmazott, ötfokú skálán alapuló jelölési rendszert használják, amely a hangmagasság relatív mozgását 1-től 5-ig terjedő skálán ábrázolja.

- Első tónus (T1, sötét egyenletes): a hangmagassága 44.
- Második tónus (T2, világos egyenletes): a hangmagassága 24.
- Harmadik tónus (T3, világos elmenő): a hangmagassága 52.
- Negyedik tónus (T4, sötét ereszkedő): a hangmagassága 412.
- Ötödik tónus (T5, világos ereszkedő): a hangmagassága 31.
- Hatodik tónus (T6, sötét belépő): a hangmagassága 4.
- Hetedik tónus (T7, világos belépő): a hangmagassága 23.

4. ábra. A suzhou-i wu nyelvjárási változat tónusai a hangmagasság-tartomány öt dimenzióban

Érdemes megjegyezni, hogy a suzhou-i wu tónusok jelölésében nem a mandarin kinaiból ismert diakritikus tónusjeleket alkalmazza, hanem a tónusértékeket az adott szótag után, felső indexben megadott tónusszámokkal jelöli. Ezek a számok egyrészt utalhatnak a hagyományos tónuskategóriák sorszámára (1–7), másrészt – ahol a hangtani leírás ezt indokolja – a konkrét tónusértékeket is megadhatja. Ez a megoldás pontosabban tükrözi a wu nyelvjárások gazdagabb tónuskategória-rendszerét, valamint a tónusok finom fonetikai különbségeit.

5. A suzhou-i wu nyelvjárási változat és a mandarin kínai fonológiai összevetése

A suzhou-i wu nyelvjárási változat és a mandarin kínai fonológiai rendszerének összevetése több szinten is jelentős különbségeket mutat. A legmarkánsabb eltérés a mássalhangzórendszer fonológiai szervezőelvében figyelhető meg. Míg a suzhou-i wu nyelvjárási változatban továbbra is stabil szerepet játszik a zöngéesség szerinti oppozíció, addig a mandarin kinaiban ez a történeti különbség nagyrészt eltűnt, és helyét elsősorban az aspirációs oppozíció vette át. Ez arra utal, hogy a suzhou-i wu konzervatívabb módon őrzi a történeti kínai hangrendszer korábbi rétegeit.

A rímszerkezet szintjén a suzhou-i wu nyelvjárási változat szintén jelentős eltéréseket mutat a mandarin kínai rendszerhez képest. A monoftongusok nagy száma, a nazális és laterális szótagzáródások jelenléte, valamint az a jelenség, hogy a diftongusok száma viszonylag korlátozott, míg triftongusok gyakorlatilag hiányoznak, a két fonológiai rendszer eltérő szerveződésére utal.

A tónusrendszerben a különbség még szembevetőbb. A suzhou-i wu nyelvjárási változat több tónuskategóriát őríz, és a belépő tónus reflexei is jobban felismerhetők, míg a mandarin kinaiban ezek a közép-kínai kategóriák más tónusosztályokba olvadtak be. Ez a különbség nemcsak hangtörténeti szempontból fontos, hanem jól mutatja a két rendszer eltérő fejlődési útját is.

Összességében a suzhou-i wu fonológiai rendszere a mandarin kínaihoz képest nagyobb történeti mélységet és strukturális komplexitást mutat, ami különösen alkalmassá teszi arra, hogy a wu nyelvjárások hangtani sajátosságainak reprezentatív példaként szolgáljon.

6. A nyelvjárási attitűd vizsgálata egy kismintás kérdőíves kutatás alapján: Jiangsu tartományban született beszélők körében

A fent bemutatott fonológiai komplexitás társadalmi szinten is jelentős következményekkel jár, hiszen a nyelvjárási rendszerek fennmaradása nagymértékben függ a beszélői attitűdöktől és a mindennapi használattól. A jelen tanulmány empirikus részét egy kis mintalapú kérdőíves felmérés alkotja, amely Jiangsu tartományban született adatközlők körében vizsgálta a nyelvjáráshasználatot, a nyelvi attitűdöket és a nyelvi revitalizáció kérdéseit. A kérdőívet összesen 69 fő töltötte ki (a kérdőív magyar nyelvű változatát lásd az 1. mellékletben).

6.1. A nyelvjárási területek Jiangsu tartományban

A jelen kérdőíves kutatás adatközlői mind Jiangsu tartományban született beszélők, ezért a nyelvjárási attitűdök értelmezéséhez szükséges röviden áttekinteni a tartomány belső nyelvjárási tagolódását. Bao (1998) leírása alapján Jiangsu nyelvjárási rendszere három fő nyelvjárási régióra osztható: a Zhongyuan mandarin nyelvjárási terület, a Jianghuai mandarin nyelvjárási terület, valamint a wu nyelvjárási terület.

5. ábra. A Jiangsu tartomány nyelvjárási területei

A tartomány nyelvjárási szerkezetét nagymértékben a Jangce és a Huai folyó természetes földrajzi választóvonalala alakítja. A Jangcétól délre elsősorban a wu nyelvjárási terület helyezkedik el, amelyhez Suzhou tartozik. A Jangce és a Huai folyó közötti sávban a Jianghuai mandarin nyelvjárási változat dominál, míg a Huai folyótól északra a Zhongyuan mandarin nyelvjárási terület válik meghatározóvá.

Ez a regionális megoszlás a jelen kutatásban azért bír különös jelentőséggel, mert a kérdőív adatközlői Jiangsu eltérő nyelvjárási háttérű térségeiből származnak, ami közvetlenül befolyásolhatja a nyelvjáráshoz való viszonyt, a használati gyakoriságot és a nyelvjárás megőrzésének fontosságáról alkotott véleményt.

6.2. A nyelvjárási attitűdök és használati szokások kérdőíves vizsgálata

Az eredmények azt mutatják, hogy az adatközlők többsége továbbra is aktív kapcsolatban áll saját regionális nyelvvaltozatával: 54 fő, vagyis a minta 78%-a beszéli saját nyelvjárását. Ez arra utal, hogy a nyelvjárási kompetencia a beszélőközösségben még nem szakadt meg, és a családi, illetve regionális nyelvi szocializáció továbbra is fontos szerepet játszik a nyelvjárás fennmaradásában. Különösen figyelemre méltó, hogy csupán 7,25% számolt be arról, hogy szülei gyermekkorától kezdve kizárólag mandarin nyelvet használtak vele, ami arra utal, hogy a nyelvjárási input a családi szférában napjainkban sem tűnt el teljesen.

A közvetlen nyelvi környezetre vonatkozó adatok ezt a képet tovább erősítik. A válaszadók 37,68%-a szerint környezetében a legtöbben rendszeresen használnak nyelvjárást, míg 50,73% a mandarin kínai és a nyelvjárás vegyes használatát jelölte meg jellemzőként. Ez azt mutatja, hogy a nyelvjárás számos esetben továbbra is jelen van a mindennapi kommunikációban, ugyanakkor már nem kizárólagos vagy domináns kódként funkcionál, hanem egyre inkább a mandarin kínai mellett, azzal párhuzamosan használatos. A nyelvhasználati tér tehát funkcionálisan megoszlik: a nyelvjárás elsősorban az informális, családi és lokális közegben marad fenn, míg a mandarin kínai a formális és nyilvános kommunikáció domináns változatává válik.

Az adatközlők környezetében élő emberek többsége beszél és használ nyelvjárást	37,68%
Az adatközlők környezetében élő emberek mandarint és nyelvjárást keverve használnak	50,73%
Az adatközlők környezetében élő emberek csak mandarint beszélnek	11,60%
Az adatközlők szülei egész életükben mandarin kínaiul kommunikáltak velük	7,25%

7. táblázat. Az adatközlők nyelvjárási háttere

A nyelvjáráshasználat gyakoriságára adott válaszok különösen jól érzékeltetik a nyelvjárási kompetencia és a tényleges nyelvhasználat közötti feszültséget. Noha a válaszadók nagy többsége beszéli saját nyelvjárást, a „*Szokott nyelvjárást használni?*” kérdésre adott válaszok szinte kiegyenlítettek voltak: 35 fő válaszolt igennel, 34 fő nemmel. Ez arra utal, hogy a nyelvjárás visszaszorulása nem elsősorban a kompetencia elvesztése, hanem a használati alkalmak és funkciók szűkülésében mutatkozik meg. Más szóval a nyelvjárás sok beszélő számára továbbra is hozzáférhető nyelvi erőforrás, de már nem minden esetben a spontán és elsődleges kommunikációs kód.

A nyelvjárást használók motivációi szintén ezt a folyamatot támasztják alá. A leggyakoribb indok az volt, hogy a használat megszokásból történik (85,71%), ami arra utal, hogy a nyelvjárás továbbélése elsősorban a mindennapi rutinokhoz, a családi szocializációhoz és a helyi közösségi normákhoz kapcsolódik. Emellett többen kihangsúlyozták azt is, hogy bizonyos jelentések, pragmatikai árnyalatok vagy érzelmi tartalmak csak nyelvjárásban fejezhetők ki pontosan. Ez azt jelzi, hogy a nyelvjárás nem pusztán kommunikációs eszköz, hanem olyan nyelvi közeg is, amely sajátos affektív és kulturális jelentésrétegeket hordoz.

A nyelvjárás szép	11 (31,43%)
Megszokásból beszélek nyelvjárást	30 (85,71%)
Csak nyelvjárással tudom kifejezni a megadott kifejezést	12 (34,29%)
Egyéb	2 (5,71%)

8. táblázat. A nyelvjárás használatának főbb motivációi

A nyelvjárást nem használók válaszaiból ugyanakkor világosan kirajzolódik a standardizációs nyomás társadalmi hatása. A legerősebb negatív attitűd az esztétikai megítéléshez kapcsolódik: a válaszadók 55,88%-a csúnyának tartja a nyelvjárást, és ezt a használat elutasításának egyik legfontosabb okaként jelölte meg. Ez a megítélés azonban nem pusztán egyéni ízlés kérdéseként értelmezhető, hanem összefügg azzal a nyelvi ideológiával is, amely az iskolai, intézményi és nyilvános kommunikációban a mandarin kínai használatát normává emeli. Több válaszadó utalt arra is, hogy tart attól, a nyelvjárás használata „ráülne” a mandarin kínai beszédére, vagyis nyelvjárási akcentust eredményezne. Ez arra enged következtetni, hogy a nyelvjárás bizonyos beszélők számára nem helyi értéként, hanem a társadalmilag legitim beszédől való eltérésként jelenik meg.

Nem beszélek nyelvjárást	5 (14,71%)
Nem szeretném tudatni másokkal, hogy honnan származom	3 (8,82%)
Véleményem szerint a nyelvjárás csúnya	19 (55,88%)
Az iskolákban és sok közterületen köznyelven kell beszélni	5 (14,71%)
Aggódok amiatt, hogy a mandarint akcentussal beszélném	5 (14,71%)
Egyéb	5 (14,71%)

9. táblázat. A nyelvjárás nem használatának főbb okai

Különösen árnyalt képet ad az a kérdés, amely azt vizsgálta, hogyan ítélik meg az adatközlők azokat az idegeneket, akik első megszólalásukkor nyelvjárást használnak. A válaszok erősen megoszlottak: egyesek ezt közvetlenséggel, őszinteséggel és helyi identitással kapcsolták össze, míg mások udvariatlanságot, alacsonyabb iskolai végzettséget vagy kommunikációs nehézségeket feltételeztek mögötte. Ez arra utal, hogy a nyelvjárás nem csupán nyelvi forma, hanem erősen indexikális jelenség is: használata egyszerre aktiválhat pozitív közösségi értékeket és negatív társadalmi sztereotípiákat. A nyelvjárásokhoz kötődő társadalmi jelentések tehát nem egyneműek, hanem rétegzettek és kontextusfüggők.

A nyelvjavásvédelem kérdésében ugyanakkor markáns konszenzus figyelhető meg: 64 fő, azaz 92,75% fontosnak tartja a nyelvjavások megőrzését. A szabad szöveges indoklások alapján a nyelvjavásokat a válaszadók elsősorban a regionális kultúra, a helyi identitás és a kulturális emlékezet hordozóiként értelmezik. Többen hangsúlyozták azt is, hogy a nyelvjavásokat a szellemi kulturális örökség részeként kellene kezelni. Ez az eredmény különösen figyelemre méltó annak fényében, hogy a tényleges használat és az esztétikai megítélés terén korántsem ennyire egységes a kép. A kérdőíves adatok ezért arra utalnak, hogy a nyelvjavások instrumentális funkciója részben gyengül, ugyanakkor szimbolikus és identitásképző értékük továbbra is erősen jelen van.

Összességében a kérdőíves vizsgálat alapján a nyelvjavások társadalmi helyzete kettősnek tekinthető. Egyfelől a mandarin kínai térnyerése miatt a nyelvjavások használati tere beszűkül, és a nyelvjavási beszéd több esetben stigmatizáltként jelenik meg. Másfelől a nyelvjavási kompetencia továbbra is széles körben fennmarad, és a beszélők túlnyomó többsége fontos kulturális értéknek tekint a nyelvjavások megőrzésére. A vizsgálat így egy olyan átmeneti állapot képét rajzolja ki, amelyben a nyelvjavások mindennapi kommunikációs funkciója gyengül, miközben identitásjelölő és kulturális szimbólumként továbbra is jelentős szerepet töltenek be.

7. A kínai nyelvjavások védelmének jelenlegi helyzete és kihívásai

Az előző fejezetek fonológiai elemzései és a nyelvjavási attitűdökre vonatkozó kérdőíves vizsgálat egyaránt azt mutatták, hogy a kínai nyelvjavások – például a wu nyelvjavási csoport – továbbra is gazdag strukturális diverzitással és erős regionális identitásértékkel rendelkeznek. Ugyanakkor a kérdőíves kutatás eredményei arra is rávilágítottak, hogy a mandarin kínai növekvő dominanciája, az oktatási normák és a társadalmi mobilitás következtében a nyelvjavások tényleges használata több térségben visszaszorulóban van. Ez szükségessé teszi a kínai regionális nyelvek és nyelvjavások védelmének intézményes és társadalmi szintű újragondolását.

E folyamat egyik legfontosabb országos kerete a Kínai Nyelvi Erőforrások Védelmi Programja⁸, amelyet 2015-ben indított el a Kínai Oktatási Minisztérium és az Állami Nyelvi Bizottság. A program szakmai lebonyolítását a Kínai Nyelvi Erőforrások Védelmi és Kutatóközpontja⁹ koordinálja. A projekt célja modern technológiai eszközök segítségével a kínai nyelvjárások, a kisebbségi nyelvek és a szóbeli nyelvi kultúra élő nyelvi anyagának gyűjtése, digitalizálása, tudományos feldolgozása és hosszú távú archiválása.

Az első, ötéves szakasz 2019 végére sikeresen lezárult. Ennek során országos léptékben 1131 kínai nyelvjárás kutatópont, 307 kisebbségi nyelvi kutatópont, továbbá számos veszélyeztetett nyelv- és nyelvjárás kutatópont került dokumentálásra. A program második szakasza 2021-ben indult el, amely már nemcsak az adatgyűjtésre, hanem a nyelvi erőforrások integrált feldolgozására, alkalmazására és a nyelvi kulturális örökség továbbörökítésére is hangsúlyt fektet.

A projekt egyik legfontosabb eredménye a nagyméretű multimédiás nyelvi adatbázisok létrehozása, amelyek nemcsak a nyelvészeti kutatás számára szolgálnak alapul, hanem a regionális kulturális örökség megőrzésének is kulcsfontosságú eszközei. Ide tartoznak többek között a kínai nyelvjárás atlaszok, veszélyeztetett nyelvjárás leírások, tartományi nyelvi erőforrás-gyűjtemények és digitális bemutatóplatformok.

Az állami szintű programok mellett fontos szerepet játszanak a civil és közösségi kezdeményezések is¹⁰. Különösen a nagyobb társadalmi presztízsű

8 A Kínai Nyelvi Erőforrások Védelmi Programja egy nagyszabású, országos szintű nyelvi-kulturális projekt, amelyet a kínai Pénzügyminisztérium finanszíroz, és a Kínai Oktatási Minisztérium, valamint az Állami Nyelvi és Írásügyi Bizottság irányításával valósítanak meg. A program fő feladatai közé tartozik a kínai nyelvjárások és kisebbségi nyelvek terpekvutatása, a nyelvi dokumentumok archiválása, valamint digitális adatfelvételi és bemutatóplatformok létrehozása. A konkrét kutatási és szervezési munkát a Kínai Nyelvi Erőforrás-védelmi és Kutatóközpont koordinálja 2015 óta. A projekt hosszú távú célja egy folyamatosan bővülő multimédiás nyelvi adatbázis létrehozása, amely egyszerre szolgálja a tudományos kutatást, a digitális archiválást és a kínai nyelvi-kulturális örökség társadalmi láthatóvá tételét.

9 Center for the Protection and Research of Language Resources of China: <http://www.chinalanguages.cn/home>

10 pl. wu nyelvjárások: <https://www.wugniu.com/>, yue nyelvjárás: https://www.ilc.cuhk.edu.hk/workshop/Chinese/Cantonese/OnlineTutorial/courseList_b1.aspx, déli min nyelvjárás:

vagy szélesebb beszélőközösséggel rendelkező nyelvjárások – például a wu, a yue vagy a min egyes változatai – esetében egyre több olyan helyi szervezet és online közösség jött létre, amely a nyelvjárások tanítását, médiabeli terjesztését, digitális archiválását és intergenerációs átadását támogatja. Ezek a kezdeményezések gyakran rugalmasabban tudnak reagálni a fiatalabb generációk médiahasználati szokásaira, mint az intézményes programok.

Mindazonáltal a nyelvjárásvédelem előtt továbbra is komoly kihívások állnak. A mandarin kínai presztízse, az urbanizáció, a regionális mobilitás és az oktatási egységesítés hosszú távon tovább gyengítheti a helyi nyelvváltozatok mindennapi használatát. Ezért a jövőben a dokumentáció mellett egyre nagyobb hangsúlyt kell kapnia a funkcionális revitalizációnak, vagyis annak, hogy a nyelvjárások ne pusztán archivált kulturális emlékként, hanem a közösségi kommunikáció élő formájaként maradjanak fenn.

Hivatkozott irodalom

- Bao, Mingwei 包明炜 (szerk.) 1998: *Jiangsusheng zhi · Fangyanzhi* 江苏省志·方言志. Nanjing Daxue Chubanshe, Nanjing.
- Bartos Huba – Ye, Qiuyue 2019: A magyar és a mandarin kínai hangrend-szer összehasonlító elemzése a nyelv pedagógia szemszögéből. *Távol-keleti Tanulmányok* 2: 47–90. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/55382/TKT_11evf_2019-2sz_Bartos_Ye.pdf (legutóbbi letöltési ideje: 2026.04.09.)
- Ding, Shengshu 丁声树 – Li, Rong 李荣 1956: *Hanyu fangyan diaocha jianbiao* 汉语方言调查简表. Kexue Chubanshe, Beijing.
- Huang, Borong 黄伯荣 – Liao, Xudong 廖旭东 2017: *Xiandai Hanyu* 现代汉语. Gaodeng Jiaoyu Chubanshe, Beijing.
- Li, Rong 李荣 – Xiong, Zhenghui 熊正辉 – Zhang, Zhenxing 张振兴 1987: *Zhongguo yuyan dituji* 中国语言地图集. Langwen Chubanshe, Hong Kong.

- Shao, Jingmin 邵敬敏 2016: *Xiandai Hanyu Tonglun* 现代汉语通论. Shanghai Jiaoyu Chubanshe, Shanghai.
- Xiong, Zhenghui 熊正辉 – Zhang, Zhenxing 张振兴 2008: The Distribution of Chinese Dialects 汉语方言的分区. *Fangyan* 方言 2. 97–108.
- You, Rujie 游汝杰 2018: *Wuyu fangyanxue* 吴语方言学. Shanghai Jiaoyu Chubanshe, Shanghai.
- Yuan, Jiahua mtsai. 袁家骅等 1983: *Hanyu fangyan gaiyao* 汉语方言概要 (2. kiad.). Wenzhi Gaige Chubanshe, Beijing.
- Zhao, Yuanren 赵元任 1983: *Tongzi Fang'an* 通字方案. Shangwu Yinshuguan, Beijing.
- Zhongguo Shehui Kexueyuan Yuyan Yanjiusuo 中国社会科学院语言研究所 – Zhongguo Shehui Kexueyuan Minzu Xue yu Renlei Xue Yanjiusuo 中国社会科学院民族学与人类学研究所 – Xianggang Chengshi Daxue Yuyan Zixun Kexue Yanjiu Zhongxin 香港城市大学语言资讯科学研究中心 (szerk.) 2012: *Zhongguo yuyan dituji* 中国语言地图集 (2. kiad.). Shangwu Yinshuguan (Commercial Press), Beijing.

1. Melléklet: A kérdőíves vizsgálat magyar nyelvű kérdéssora

Neme, életkora

Legmagasabb iskolai végzettsége

Foglalkozása

Születési helye (város)

A jelenlegi lakóhelye megegyezik-e a születési helyével? *(Kérem, adja meg a település nevét és az elköltözés idejét!)*

Beszéli-e a saját nyelvjárását?

Melyik településhez tartozik az Ön által beszélt nyelvjárás? *(Csak azok számára, akik a 7. kérdésre igennel válaszoltak)*

Beszél-e más nyelvjárást is?

Melyik településhez tartozik ez a másik nyelvjárás? *(Csak azok számára, akik a 9. kérdésre igennel válaszoltak)*

Szokta-e használni a nyelvjárást a mindennapi kommunikációban?

Miért szokta használni a nyelvjárást?

A nyelvjárás szép

Megszoktam a nyelvjárás használatát

Bizonyos jelentéseket csak nyelvjárásban tudok pontosan kifejezni

Egyéb: _____

Miért **nem** szokta használni a nyelvjárást?

Nem beszélek nyelvjárást

Nem szeretném tudatni másokkal, hogy honnan származom

Véleményem szerint a nyelvjárás csúnya

Az iskolákban és sok közterületen köznyelven kell beszélni

Aggódom amiatt, hogy a mandarint akcentussal beszélném

Egyéb: _____

Az alábbi állítások közül melyik(ek) jellemzi(k) leginkább az Ön közvetlen nyelvi környezetét?

A környezetemben élők többsége beszél és rendszeresen használ nyelvjárást

A környezetemben a mandarin kínai és a nyelvjárás vegyes használata jellemző

A környezetemben csak mandarint beszélnek

Gyermekkorom óta a szüleim kizárólag mandarint használtak velem

Milyen helyzetekben **nem** szívesen használ nyelvjárást?

Otthon

Iskolában

Munkahelyeken

Osztálytársakkal való beszélgetés során

Vásárlás közben

Kórházban

Egyéb: _____

Ön szerint a saját nyelvjárása a legszebb? *(Ha nem, kérem, írja le, melyiket tartja a legszebbnek)*

Mi(ke)t gondol egy olyan idegen emberről, aki első megszólaláskor nyelvjárásban kezd beszélni Önnel?

Mit gondol általában a nyelvjárásokról?

Tetszenek a nyelvjárások

Szépnek tartom a nyelvjárásokat

Nem tartom különösebben szépnek, de használom

Nehezen fogadom el, ha mások nyelvjárásban beszélnek

A saját gyermekeimet is meg fogom tanítani nyelvjárásra

Nem fogom a saját gyermekeimet nyelvjárásra tanítani

Az országnak nagyobb figyelmet kell fordítania a nyelvjárásokra

A mandarin kínai térnyerésével a nyelvjárások előbb-utóbb háttérbe szorulnak

Nem jelentene problémát, ha a jövőben nem léteznének nyelvjárások

Egyéb: _____

Fontosnak tartja-e a nyelvjárások védelmét?

Miért tartja fontosnak a nyelvjárások védelmét? *(Csak azok számára, akik a 19. kérdésre igennel válaszoltak)*

Miért **nem** tartja szükségesnek a nyelvjárások védelmét? *(Csak azok számára, akik a 19. kérdésre nemmel válaszoltak)*

Van-e egyéb megjegyzése vagy véleménye a témával kapcsolatban?